
ÚJKOR ÉS JELENKOR

Az utolsó négus

Hailé Szelasszié (1892–1975), aki 1930–1974-ig Etiópia császára volt, korántsem ismeretlen név viselője, ám bizonyára alig – legfeljebb részlegesen vagy egyoldalúan – ismert történelmi személyiség a köztudatban. A *J. D. Fage–W. Tordoff* történész-szerzőpáros nyelvünkön is megjelent monumentális kontinentstörténeti szintézise (*Afrika története*, Osiris Kiadó, Budapest, 2004) megdöbbentő módon egyetlenegy rövid említésre méltatja (439. o.). A közvélemény Hailé Szelasszié-képét vélhetően minden másnál inkább a lengyel *Ryszard Kapuściński A császár* című világhírű riportkönyve (Magvető Kiadó, Budapest, 1981) határozta meg, amely az utolsó négust műveletlen, zsupori, szenteskedő, képmutató, gyáva, embertelen, népét szándékosan éheztető despotaként mutatta be. A „királyok királya”, „Júda oroszlánja”, „Isten kiválasztottja” és hasonló címekkel ékeskedő uralkodónak amúgy sem volt „jó a sajtója”, pontosabban médiaképét rendre beárnyékolták neves zszurnaliszták és krónikások sötét tónusú portréi. Az olasz *Oriana Fallaci* – szokásához híven – vele szemben sem titkolta elfogultságát, nem mérsékelte, nem ellensúlyozta iránta való ellenszenvét vele készült interjújában, helyesebben inkább szócsatájukban, melynek végén a nagyúr szabályosan kidobatta a sztárriportert (*Intervista con la storia*, Rizzoli, Milano, 1981, 368–389. o.). Az angol *Jonathan Dimbleby Titkolt éhínség* című dokumentumfilmje pedig – mely 1973-ban a világ szeme elé tárta, hogy miközben népe tömegesen hal éhen, őfelsége szeretett kutyáit ezüst tálakon szervírozott hússal etetik – egyenesen a felség bukásához járult hozzá (Kapuściński, 202–204., 299–300. o.).

Olasz szerzőnek Hailé Szelassziéről „szenvedélymentesen írni ma sem könnyű” – mutatott rá Fallaci –, elsősorban a Mussolini-féle etiópiai hódító háború okozta „bűntudat, sőt szégyen” okán (Fallaci, 368. o.). Talán nem könnyű, de bizonyosan szükséges, hiszen az abesszíniai háború Olaszország történetében is döntő fontosságú, tragikus végkifejletű mozzanat volt. *Angelo Del Boca A Négus. Az utolsó „királyok királya” élete és halála (Il Negus. Vita e morte dell'ultimo re dei re)* című életrajzi monográfiája „ras”

Tafari Maconnen (Makonen) életútjának nem a hercegi családból a császári trónig vezető „előkészületi szakaszát” beszéli el legrészletesebben, hanem az 1935-ben kitört „olasz–etióp háború” történetét. Akkor az újdonsült császár országával „magára maradt a faszizmus ellen”, trónusáról elúszva, fővárosából elszökve, brit védelem alatt, távolról a De Gaulle-éra emlékeztető helyzetbe kerülve, 1936. június 30-án, a Népszövetség genfi központjában érzelmileg megrendítő, ám gyakorlatilag eredménytelen beszédet mondott az „olasz agresszió” a „népirtás”, a „mérgezgáz halálos fegyvere” ellen, a „kis országok”, az „Isten előtt egyenlő népek” jogai, „területi épsége és függetlensége” érdekében, a „kollektív biztonság” és a „nemzetközi erkölcsiség” nevében (176–179. o.). Az összesen kettőszázhetvenötezer ember életébe került háborús konfliktus és ötéves olasz megszállás után a szövetségesek segítségével („Gideon Force”) 1941. május 5-én Hailé Szelasszié visszatérhetett Addisz-Abebába és a hatalomba (95–201. o.). Mivel az olasz–etióp háború irodalma bőséges, a könyvnek nem ez a legeredetibb és legérdekesebb része, hanem a következő, a harmadik.

A nemzeti hőssé és világpolitikai szereplővé a fasiszta Olaszország inváziójával szembeni ellenállás révén lett császár részben keresztényi könyörületből, részben reálpolitikai megfontolásból, gazdaságpolitikai számításból megbocsátott a tegnapi gyarmatosítóknak, s az olasz telepeseket kedvezményekkel készítette arra, hogy Etiópiában maradván, segítsenek fejleszteni a Föld egyik legszegényebb és legelmaradottabb államának jórészt középkori, néhol egyenesen őskori állapotokat mutató (szinte kizárólag agrár) gazdaságát. Nemzetközi sikerének egyik csúcsa a megbékélést szentesítő 1970-es római és vatikáni látogatása volt. Az el nem kötelezettség jegyében Afrika egységéért küzdő koronás államfő külföldi elismertsége, diplomáciai sikerei azonban egyre nehezebben ellensúlyozhatták otthoni problémáit, alattvalói elnyomatását és nyomorát.

Angelo Del Boca – talán épp a Fallaci emlegette olasz „bűntudat” miatt – minősítéseiben erősen túlértékeli a Négust. Egyetértően idézi azt a véleményt, miszerint „Hailé Szelasszié érdemei számosabbak és jelentősebbek voltak hibáinál” (297. o.), s zárószavai is („mindannyian adópai vagyunk”, 336. o.), noha az 1936-os népszövetségi üzenetére vonatkoznak, „helyzeti jelentésükből”, végszó, befejező szentencia, summázat voltakból adódóan általános érvényűnek hatnak. Közben azonban a történetírói-életrajzírói értékítéleteket épp a bio-monográfia tényismertetései cáfolják. A szerző rámutat, hogy Etiópia „apja-urának” (padre padrone, 260. o.), „Afrika pátriárkájának” (259. o.) „paternalista” abszolútizmusa (229–230. o.), önkényuralma „közelebb állt a fáraókéhoz, mint XIV. Lajoséhoz” (262. o.),

Eritrea 1952-es megszállásával pedig az egykori antifasiszta-antikolonialista szabadságharcos maga is gyarmatosító-hódító agresszor lett. A nemzetiségi megmozdulásokat, a palotaforradalmakat, az államcsíny-kísérleteket és az 1968 körüli diáklázadásokat kíméletlenül leverette, ám az 1974-es forradalom elsöpörte uralmát és elpusztította őt magát is. Jelképerejű egybeesés, hogy Hailé Szelasszié életpályáját az éhínség keretezte: Etiópia évvezredes szenvedéstörténetének két legszörnyűbb éhségkatasztrófája Tafari Maconnen születésének évében, 1892-ben és bukása esztendejében, 1974-ben tombolt, az utóbbi trónvesztésének egyik legfőbb előidézője lett. A hatalomra jutott marxista-leninista Derg szervezet koronája után életétől is megfosztotta „a védtelen, minden címét és javát elvesztett teremtményt, aki mindegyre imákat motyogott és csak szánalmat ébreszthetett” (16. o.). Az egykori „Júda oroszlánja” áldozati bárányként végezte. 1975. augusztus 26. éjszakáján megfojtották az új „erős ember”, Mengisztu Hailé Mariam parancsára és jelenlétében, legalábbis a bukott diktátor elleni 1994-es per dokumentumai szerint (3–16. o.). Egyet kell érteni Del Boca véleményével: a „szocialista” forradalom a császári rendszernél „százszor kártékonyabbnak” bizonyult (336. o.). Mengisztu kommunista-szovjetbarát rezsimje olyan rettenetes zsarnokságot zúdított a sokat szenvedett, elnyomott és nyomorgó etiópokra, hogy ahhoz képest az utolsó négus a történelem süllyesztőjébe került, anakronisztikus, a középkort konzerváló, konokul maradi, fontolva lemaradó császársága mérsékeltnek, szelídnek, békésnek tűnhetett.

Angelo Del Boca *Il Negus. Vita e morte dell'ultimo re dei re* (A Négus. Az utolsó „királyok királya” élete és halála), Editori Laterza, Roma–Bari, 2007, 394 o.

Madarász Imre